

A Thun-reform a Habsburg Monarchiában¹

Die Thun-Hohenstein'schen Universitäts-reformen. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen. Szerk. AICHNER, Christoph – MAZOHL, Brigitte. Wien – Köln – Weimar, 2017. 424 oldal.

A magyar történetírás számára kevésbé vonzó téma Leo Thun von Hohenstein munkássága. Annak ellenére is így alakult, hogy a nevéhez köthető, közel 170 esztendőes oktatási modernizációnak máig élnek a közvetlen hatásai iskolázásunkban: az 1850. évi *Organisationsentwurf*nak köszönhető az érettségi vizsga, a felsőbb oktatásban a szaktanári rendszer, s általában a ma iskolában tanulók számára is ismerős tantárgyi struktúra meggyökeresedése. Thun magyarországi recepcióját ugyanakkor messzemenően beárnyékolta az elbukott szabadságharcot követő neoabszolutizmus önkénye, amely egyfelől a nemzeti önrendelkezést, másfelől pedig a protestánsok vallásszabadságát fenyegette. Ily módon az *Entwurf* vívmányai hazánkban csak késlekedve és torzulva érvényesültek.

Ezt a vakfoltot szemlélteti a Thun felsőoktatási reformjait elemző legújabb tanulmánykötet magyar „szekciója” is. Az innsbrucki történészek kezdeményezésére született sokoldalú kiadvány tizenöt szakcikkből foglalkozik részint általában a Habsburg Monarchia felsőoktatásával, részint pedig kifejezetten Thun tevékenységével, annak legvitatottabb elemeivel. A szerkesztők jól érzékelhető célja volt, hogy bizonyos kiemelt problématerületek árnyalt tárgyalása mellett a monarchia minden tartományára, meghatározó régiójára,

¹ Az írás az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” projekt támogatásával készült.

egyetemi központjára kiterjedő áttekintést biztosítsanak az olvasónak, s elősegítsék a közép-európai, kelet-közép-európai összehasonlító vizsgálatokat. Alois Kernbauer tanulmányának nagy része ezt az eminens célt szolgálja azzal, hogy teljességre törekszét nyújtja a 19. század közepi birodalmi felsőoktatásnak, tételesen felsorolva az egyetemek mellett az egészen speciális felsőfokú tanintézeteket is.

E felsorolás természetesen a monarchia tíz egyeteme között emlegeti a pesti univerzitást is, amelyről aztán egyedülként többé alig esik szó. Jóllehet két magyar szerző is színvonalas, hiánypótló közleményt publikál a kötetben, a hazai felsőoktatás-történeti kutatások sok évtizedes elmaradásainak gyors pótlását egyikőjük sem vállalhatta fel. Szögi László a peregrinációs lendület növekedését és a peregrinusok belső arányait mutatja be: 1849–1860 között közel 30%-kal több magyarországi diák került európai egyetemekre, mint az 1848-as forradalmat megelőző tíz évben. A neoabszolutizmus éveiben immár több mint 5800 érintett peregrinus túlnyomó része ugyanakkor csak Bécsig, esetleg valamelyik másik örökös tartományokbéli egyetemig jutott: mindössze közel 800 főnek adatott meg a nyugat-európai tanulás (zömük így is valamelyik német egyetemre iratkozott be). Ez pedig azt jelenti, hogy Thun idején felerősödött az a 18. század második felében már megkezdődött folyamat, amely a német nyelvterületekre, s azon belül is egyre inkább a monarchia határain belülre koncentrálna a magyar diákok egyetemjárását.

Tar Attila Szilárd a jogakadémiák helyzetét foglalta össze. Az öt nagy (Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Zágráb, Nagyszeben) intézmény sorsa fontos párhuzamokat mutat a monarchia többi intézményével: Thun reformja révén kialakult a nyolcosztályos gimnázium, amelynek nyomán nemcsak az egyetemek filozófiai fakultását kellett telje-

sen újrastrukturálni, de az akadémiák első két esztendejét kitevő filozófiai kurzust is vagy megszüntették, vagy alaposan megváltoztatták. Ennek, valamint a szerény szakmai–tudományos feltételeknek a nyomán mindinkább elkülönültek ezek a hivatalnokképző intézetek a tudományos alapon nyugvó jogászképző egyetemektől. Ez az akadémiák esetében különösen kötött tanrendet vont maga után, a tanári kar kiválasztásánál pedig a politikai és szakmai megbízhatóság mellett a német nyelvtudás vált döntővé. A hallgatói létszámok alakulása jól mutatja a szektort ért megrázkódtatást, s azt, hogy hosszabb távon kérdésesnek tűnt Thun számára a jogakadémiák sorsa: az 1850-es években minden érintett tanintézet létszáma a korábbinak a felére–harmadára csökkent, hogy aztán a kiegyezés körül konszolidálódjanak a viszonyok.

Bár Szögi László és Tar Attila Szilárd is tesz említést a Thunnal szembeni hagyományos magyarországi kifogásokról, illetve a Thunnak és korszakának tulajdonított germanizáló és központosító intézkedések hátrányairól, ezeknek alaposabb körülményaira olasz, cseh és lengyel szerzők részéről került sor. Nagyon hasonló jelenségekre figyelhetünk fel: minden érintett térségben a germanizációs törekvéseket, továbbá az egyetemi autonómia felszámolását és a politikai elnyomást társították közel másfél száz éven át Thunhoz, illetve korához. A megítélést ugyanakkor itt-ott rendre megzavarja egy-egy, a képbe kevésbé illő részlet. Így például a galíciai lengyel történetírás jobbra kiemeli Thun személyét ebből a kontextusból, elismerve a miniszter lengyelek iránti lojalitását. Ily módon a Thun-érát a politikai és nemzeti elnyomás idejeként értelmezi, miközben Thunt mint korlátozott mozgásterű hivatalnokot felmenti a felelősség nagy része alól.

Ha a disszonancia nem is ennyire éles, az olasz oktatástörténet-írás is nehe-

zen tudja kezelni a korszakot. Simonetta Polenghi és Valentina Chierichetti írásából kiviláglik, hogy miközben a teréziánus és jozefinus reformok lombardiai és velencei lecsapódása közkedvelt téma, a 19. század közepének fejleményei a kétségtelenül bekövetkező pozitív fejlemények dacára az osztrák konfesszionalizáció és restauráció törekvéseivel kapcsolódtak össze – ily módon pedig a téma olasz nyelvű szakirodalmában meglehetősen szűkös. Lombardia és Velence a Habsburg Monarchiában az élen állt az alfabetizáció, valamint az iskolával való ellátottság és a tanulói létszám terén. Talán ennek is köszönhető, hogy az Itáliára oktrojált Thun-reformmal szemben 1850 körül is egészen szerteágazó, önálló pedagógiai diskurzus szolgálta az innováció ügyét. S azt is ennek lehet betudni, hogy a Thun-évtizedben a tanárok ugyan viszonylag rendszeres megfigyelés alatt álltak, a politikai elnyomásnak a kevésbé nyílt formái érvényesültek, s hogy a tanulói létszám visszafogását célzó intézkedéseket ellensúlyozta az, hogy mindvégig magas, 30–40%-os arányt értek el a két tartományban a magántanulók.

A másik, itáliai viszonyokkal foglalkozó tanulmány előbb azt hangsúlyozza, hogy a monarchia gazdaságilag legprospereálóbb területén, Észak-Itáliában kulcskérdéssé vált az 1820-as években alakult önálló matematikai kar megtartásának igénye. Ez nem csupán egy nem szokványos különlegesség volt, hanem paradigmátikus különbség az örökös tartományokban működő sokkal gyakorlatiasabb, szűkebb keresztmetszetű képzést biztosító politechnikumokhoz képest. Thun – egyébként csak felemás sikereket hozó – miniszteri évtizede amiatt is sajátosnak tekinthető itt, mert az 1848-as forradalmi események közelebb hozták egymáshoz a tartományi és a bécsi elitet, s a korábbi hűvös viszonyt felváltotta egy, a radikális változtatásoktól való tartóz-

kodásra épülő érdekközösség. Alessandra Ferraresi tanulmányából újabb példákra bukkanhatunk a Thun-korszak jellegzetes személyzeti politikájára és a professzorok megfigyelésén, burkolt, de határozott ellenőrzésén alapuló, jobbára autoriter irányítására vonatkozóan. Ugyanakkor a szerző kiemeli: a germanizáció vádja mindenképpen árnyalendő, hiszen Thun idején sokat lendült előre az olasz nyelv egyetemi szintű használata, illetve fejlődése.

Milada Sekyrková a prágai egyetem 19. század közepi fejlődését tekinti át. A jozefinus reformokat követő relatív nyugalom az 1840-es években ért véget, ekkortól az egyetem professzorai is támogatták a demokratikus törekvéseket, miközben új tárgyak, specializációk, valamint a magántanárok megjelenése az intézmény megújulását is elősegítette. A cseh származású és széles körű prágai társadalmi kapcsolatokkal rendelkező Thun gondolkodásában a prágai ifjúság forradalmi radikalizmusa fordulópontot jelentett: ennek hatására vett vissza a cseh nyelvi–nemzeti törekvések óvatos támogatásából, s vált e kérdésben tartózkodóvá. Bár bizonyos tárgyak cseh nyelven tanítását nem vonták vissza az 1850-es években, a politikai megtorlástól félve egyre kevesebb diák vette fel e kurzusokat. Eközben Thun személyzetpolitikája is az ellenpólust erősítette: a történeti katedrára a bajor katolikus Constantin Höflert hívta meg, ezzel semlegesítve a patrióta törekvések egyik fontos gócpontját. Jellemző, hogy František Palacký szintén aktív 48-as mostohafia, František Ladislav Rieger jogi kari habilitációját megakadályozták.

Hasonló tendenciákról számol be Maria Stinia az egyébként elég egyedi fejlődési ívet leíró krakkói egyetem kapcsán is. A bécsi kongresszus után három évtizedig bizonyos függetlenséget élvező város és egyetem 1846-ban vált a Habsburg Birodalom szerves részévé – s így épp a

radikális demokratikus követelések idején kezdődött meg a krakkóiak Habsburg-szisztémába való betagozása. Az 1848 utáni konzervatív fordulat így még inkább fel erősítette a professzorok politikai megbízhatóságának ellenőrzését – sorban voltak kénytelenek elhagyni kiváló tanárok az egyetemet. Emellett pedig néhány esztendő alatt szinte teljesen kikopott a tanrendből a lengyel nyelvű oktatás. A krakkói köztársaság hagyományainak köszönhetően egyfelől a teológiai kar egyedi erővel kötődött a helyi püspökséghez. Másfelől pedig szintén a hányatott sors következménye, hogy a krakkói egyetemnek nemigen akadt az állami finanszírozáson túl saját bevétele – így itt Thun infrastrukturális fejlesztése igazán látványos eredményeket hozott. Az 1850-es években több mint egy tucat új tanszék létesült, mellette levéltárral, új könyvtári épülettel (és jelentősen gyarapított állománnyal), botanikai kerttel, nyomdával – s ezekhez kapcsolódóan jelentős mennyiségű álláshellyel bővült az egyetem. A patinás krakkói egyetem Thunnak köszönhetően lépett új virágkorába.

A vélt vagy valós germanizáción kívül nagyon hasonló kérdések okoztak feszültséget az osztrák egyetemeken is – derül ki Alois Kernbauer grazi és Christoph Aichner innsbrucki összefoglalásából. Tiroli sajátosságként talán a – krakkóihoz hasonló – erős katolikus jelleg emelhető ki: Innsbruckban deklaráltan az ellenreformáció jegyében alapítottak egyetemet 1677-ben, s ezt a célt hangsúlyosan megerősítette az államhatalom az 1850-es években. Ennek megfelelően 1857-ben a jezsuita rend kezébe került a teológiai kar irányítása. Ez azt eredményezte, hogy a helyi egyetemről évtizedeken át egyetemen kívüli körökben is intenzív vita folyt. Aichner felidéz egy paradigmátikus könyvtáros-vitát, ahol a tartományi és egyben egyetemi könyvtár akkor már 80 éves, veterán irányítójának 1857. évi

pótlása kapcsán csaptak össze a korporatív igazgatást támogató egyetemi professzorok és hallgatók, valamint az egyetem életébe kívülről beleszólási jogot igénylő, jórészt klerikális szereplők.

Graz ezzel szemben a megkésett fejlődésével mutat föl bizonyos egyedi szint. Orvosi kar hiányában a fő cél az egyetem teljessé válása volt – ennek érdekében 1827-ben azzal a furfangos megoldással is megpróbálkoztak a helyiek, miszerint az orvosi-sebészeti intézet professzorát emelték volna rektornak. Végül csak 1863-ban indult meg az egyetemi orvosképzés, s általában is ekkor pezsdült fel tanszékalapításokkal, szemináriumokkal, tanári képesítő vizsgabizottság felállításával az egyetemi élet. Thun évtizede ezzel szemben a pangás, s a nyolcosztályos gimnáziumi rend miatt a filozófiai fakultás súlyos fenyegetettségének a jegyében telt.

A sok tekintetben különböző helyzetet felvázoló és tárgykörükhöz különböző aspektusból közelítő tanulmányok bizonyos pontokban azonos következtetésekre jutnak. Tartománytól függetlenül jellemző volt Thun miniszterségére és felsőoktatás-politikájára a forradalom idején radikális véleményt nyilvánított professzorok megfigyelése, politikai szemmel tartása – s ha lehet, aránylag finom eszközökkel való eltávolítása. Emellett mindenhol visszaköszönő jellemző a patriotizmussal szembeni, alapvetően restaurációs és konfesszionalista alapokon nyugvó, tendenciózus professzori kinevezési politika. Ennek nyomán Bécsbe, Grazba, Innsbruckba, Prágába, Krakkóba és Lembergbe is kerültek a nemzeti kérdésekben pártatlan, a helyi érdekcsoportoktól független, idegen, német katolikus professzorok. Ugyancsak közös nevező, hogy az 1850-es években mindenhol csökkentek a hallgatói létszámok. Van, ahol a változás drasztikus: a prágai egyetemen az 1825 kö-

rüli létszámnak kevesebb mint a fele tanulhatott harminc évvel később.

Az intézménytörténeti jellegű tanulmányokat izgalmasan egészítik ki a politikai eszmetörténeti megközelítésű elemzések. A szerkesztők a bevezető tanulmányban az 1848 körül aktivizálódó és radikalizálódó ausztriai szellemi közélet jellegzetességeire hívják fel a figyelmet. A lényegében II. József halála óta mozdulatlan felsőoktatási szektorral szembeni elégedetlenség ekkorra már tömegessé vált a professzorok és hallgatók, valamint a művelt elit körében. A hivatalnokképzésen túli, a gondolkodás szabadságára épülő tudományos pezsgés iránti igény különösen felerősödött a Poroszországgal szembeni lemaradás mind élesebb érzete nyomán. Kevésbé ismert, de Thunt többen is megelőzték az oktatási minisztérium élén: az 1848 márciusában felállított kultusztárca első vezetője az a Franz von Sommaruga volt, aki egyértelműen elköteleződött a tanítás és tanulás szabadságának elve mellett. Számos korszakos újítás köthető a nevéhez, így például az egyetemeknek a tartományi felügyelet alóli mentesítése, az egyetemi autonómia megalapozása, a magántanári habilitáció lehetőségének bevezetése, vagy épp a humanisztikus műveltség egyik fő letéteményesének, Franz Serafin Exnernek a minisztériumba invitálása. A rövid idő alatt több személycserén és strukturális átalakításon átesett minisztérium élére 1849 júliusában került Leo Thun von Hohenstein. Kinevezése meglepetést keltett, hisz azt megelőzően az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban szerzett tapasztalatokat. Thun volt az első miniszter, aki éveken át hivatalában maradhatott, s csak az 1860. októberi diploma kiadásával egyidejűleg mentették fel tisztségéből.

Thun hivatalba lépésének és hivatali működésének tudománytörténeti körülményeit, eredményeit Walter Höflechner

tekintette át. Kiemeli, Thun felülről vezérelt reformjait, s annak sikereit elsősorban az tette lehetővé, hogy 1848-ig az osztrák tudományos kezdeményezéseket visszafojtották. A cenzúra szigora, a tekintélyes tudósok külföldi emigrációja, s az egyetemek háttérbe szorítása az udvari tudományos intézetek javára mind-mind hozzájárultak ehhez a megmerevedéshez. E helyzetben csak az 1830-as évektől megjelenő különböző szakmai egyesületek, s nyomukban egyes folyóiratok, tudományos könyvek változtattak. Ezek legalább felszínre hozták az elégedetlenség nyomait – az 1848 előtti reformigények megfogalmazódása szinte kizárólag egyetemen kívüli szakemberek aktivizálódásának volt köszönhető. Kiemelt fontosságú volt, hogy Sommaruga minisztersége idején egy sor fiatal, 30 év körüli lelkes tudóst – köztük Hermann Bonitzot is – hazahívtak. Bonitz, s az ő támogatója, Exner meghatározó szerepet vitt Thun minisztersége idején is. Mindketten aktívan részt vettek a berlini tudományos életben, s ily módon közvetlen importálói lettek a szabad tudományos gondolkodás eszméjének. Höflechner egyfelől kettejük közreműködésére vezeti vissza a Thun-reformok sikerét, másfelől pedig az ő működésükkel érvel amellett, hogy Thun összességében a felülről vezérelt, de alapvetően reformpárti erőkhöz tartozott. A szerző szerint az egyébként kétségtelenül konzervatív arisztokrata Thunra volt szükség ahhoz, hogy a modernizációs programot sikerüljön megvédeni a konzervatív nemesi és klerikus köröktől. (A katolikus egyház szava döntő jelentőségű maradt oktatási kérdésekben – elegendő csak azt az adatot megjegyezni, hogy 1861-ben a gimnáziumi tanárok 61%-a egyházi ember volt.)

A szakirodalom máig megosztott Thun szellemi–politikai besorolását illetően. Ezzel a kötetben két tanulmány foglalkozik részletesen. Franz Leander Fillafer azt

emeli ki, hogy Thun 1848 előtt kétségtelenül a konzervatív felvilágosultak táborába tartozott, s például családi kapcsolatok révén erősen kötődött a csehországi tanulmányi reformok vezetőjéhez, Ferdinand Kindermannhoz. A forradalom ugyanakkor megrettentette és eltávolította őt a felvilágosodás támogatóitól, a továbbiakban már a felvilágosodás okozta csorba kiküszöbölését tartotta fontos céljának. Ily módon az akadémiai szabadság (tanítás, tanulás, kutatás szabadsága) 1848-as követelése és Thun-féle megvalósulása között érdemi, paradigmaticus különbségek feszülnek. E ponton a konzervatív tanároknak a felvilágosodás hívei által 1848 előtt leginkább „meghódított” jogi és teológiai karokon való akadálytalan terjeszkedése a legszembeszökőbb fejlemény. Ugyanakkor Thunnak komoly érdeme volt abban, hogy Ausztriában is megerősödjön az egyetemekkel szembeni elégedetlenség, aminek nyomán – valamelyest Humboldt nyomdokain haladva, a berlini példát követve – érvényre jussanak Bécsben a tudományos ambíciók. Másrészt a szerző amellett érvel, hogy Thun nem tekinthető a politikai ihletettséggű germanizáció hívének: lengyel és cseh egyetemeken is sokat tett a szláv nyelvek akadémiai megerősödéséért, jóllehet a teljes körű lengyel vagy cseh nyelvű oktatás bevezetését lehetetlennek gondolta az érintett nyelvek fejletlensége miatt.

Az akadémiai szabadság kérdéskörét boncolgatva Thomas Maisel arra jut, hogy nemcsak Thun, hanem már hivatali elődjének a szellemi besorolása is problematikus. A bécsi egyetemi levéltár vezetője előbb a tanítás–tanulás szabadságával kapcsolatos állami–uralkodói szigor lassú enyhülését mutatja be, majd az 1848. évi ifjúsági követeléseket, s az e követelésekkel szemben tanúsított reakciókat, az 1848 őszéig napirendre kerülő reformjavaslatokat elemzi. Ennek kapcsán világít rá, hogy a hallgató-

ságot nemigen elégitették ki az első miniszter, Sommaruga, valamint az akkoriban az orvosi kar aldirektoraként tevékenykedő Feuchtersleben szolid támogatásról biztosító gesztusai. Valójában a forradalom napjaiban is kimutatható a hivatalban lévő vezetők tartózkodó attitűdje. Ez pedig arra utal, hogy az egyetemirányításban közvetlenül érdekelt neohumanista felfogása legfeljebb a nagyobb akadémiai szabadsághoz, azaz egy tradicionális korporációs forma modernizált, ugyanakkor államilag határozottan ellenőrzött változatához vezethetett.

A bécsi egyetem amerikai professzora, Mitchell G. Ash egyenesen úgy fogalmaz, miszerint a bécsi / osztrák / Habsburg felsőoktatás egyfajta hibrid képződmény volt a 19. században. Ash – megismételve több helyen is publikált alaptézisét – ezt annak kapcsán fejti ki, miszerint a bécsi egyetemi reformtörekvések a közhiedelemmel és a szakirodalom immár évszázados állításaival ellentétben csak kevésbé követték a berlini Humboldt-mintát. A berliniekkel inkább csak áttételes, közvetett kapcsolatot ápoltak a bécsi reform vezetői (Exner, Bonitz, Thun), miközben céljaik és mozgásterük, strukturális körülményeik alapkérdésekben mutattak jelentős különbségeket. Így a porosz felsőoktatásban szokásos professzori karrier nem érvényesült; a Habsburg Monarchiában feltűnő volt a professzorok mobilitásának a hiánya; Bécs és Prága (de akár Krakkó vagy Pest – tehetnénk hozzá) erősen katolikus karaktere meghatározó befolyással volt az egyetem fejlődésére, s a rigorózus szabályokra sem igen akadt Berlinben példa. Thun gyakran negligálta a dékánok vagy professzorok kinevezésénél a kari akaratot, a proklamált tanulási–tanítási szabadságot jelentősen korlátozta, s általában is az erős állami kontroll pártján állt. Miközben 1847-ben végre Bécsben is felállt a tudományos akadémia, s a rákövetkező esztendőkből fontos tudományos

(geológiai, meteorológiai, történettudományi stb.) kutatóintézetek létesültek az egyetemtől függetlenül, addig az egyetemek megmaradtak egy olyan kevert oktatási–kutató központnak, amelyek sok tekintetben inkább csak imitálták a humboldti modell átvételét.

A kötet zárótanulmányában Johannes Feichtinger és Franz Leander Fillafer arra mutat rá, hogy Thun munkásságának értékelése visszatérően okoz súlyos, politikai nehézséget Ausztriában. Erre három időmetszet vizsgálatával derül fény: már az 1860-as években megjelent Thun ellenzéke. A felvilágosult természetjogász, a Thun idején Lembergben, majd Prágában katedrát kapott, de a miniszterrel szembefordult radikális liberális Eduard Herbst 1862-ben parlamenti beszédében alapozta meg azt a kritikát, amely máig tartalmazza a Thun-bírálatok alaptéziseit. Eszerint Thun rejtett katolikus fordulatot hajtott végre, s az 1848-ban életbe lépett akadémiai szabadság egyes passzusait de jure nem, de facto viszont felszámolta. Herbst a centralizáció, a germanizáció és a katolikus restauráció politikájaként jellemezte Thun működését. Ehhez a kritikus vonalhoz csatlakozott az osztrák egyetemtörténeti kutatások máig megkerülhetetlen nagy alakja, Gustav Strakosch-Grassmann. Ő ugyan a germanizációt illető kérdésekkel nem foglalkozott, a vélemény- és tanítási–tanulási szabadság korlátozását azonban központi kérdésként értékelte. Hasonlóképpen vélekedett az 1960-as évek elején a liberális katolikus jogtörténész, Hans Lentze is. Az egyetemek szélesebb autonómiáját biztosító jogok már Thun hivatalba lépése előtt fél évvel hatályba léptek, amelyeket ő csak torzított–korlátozott. Egy alapvetően autoriter rezsím működését szolgálta ki, burkolt, kevésbé durva eszközök segítségével – foglalható össze Lentze tézise.

Strakosch-Grassmann-nak Salomon Frankfurter, Lentzének pedig Richard Meister személyében akadt olyan vitapartner, akinek köszönhetően meglehetősen élénk diskurzus bontakozott ki a 19. század közepi egyetemi törvényekről. Salomon a törvény 55., Meister pedig a 100. évfordulóján adott ki alapvetően apologetikus művet. Előbbi még Thun reformjainak kifejezetten liberális tendenciáit hangsúlyozta, s az Exner–Bonitz-féle elképzelések mintegy kiteljesedését láttatta Thun működésében. Meister már óvatosabban fogalmazott, s elismerte: a szigorlati rend szigorításával, illetve a kötelező kollokviumok rendszerével korlátozták az akadémiai szabadságot. De ezt egy domesztikált autonómiához vezető út feltételének tekintette – azaz a tanítási–tanulási szabadság indokolt határok közé terelése mellett érvelt.

Felmerülhet persze az olvasóban, hogy miért kavart generációkon át ilyen indulatokat Thun működése. Nos, a zárótanulmány erre is rávilágít: Thun felsőoktatási szisztémája 1955-ig formálisan is érvényben maradt (jóllehet a nemzetiszocialista időkben minden önállóságukat elveszített-

ték az osztrák egyetemek). De az 1955-ös felsőoktatási törvény sem foglalt nagy háttározottsággal állást az egyetemek autonómiáját, s ennek megfelelően a tudományos kutatások versus állami hivatalnokképzés funkcióját illető kérdésekben. Erre egészen a 2002-es európai szellemiségű egyetemtvérvényig kellett várni.

Ily módon Thun öröksége máig ható terhet, feldolgozandó feladatot jelent a monarchia egykori országaiban – nemcsak az egyetem- vagy eszmetörténészek, hanem a politikusok, oktatáskutatók számára is. Hisz ez az örökség minden tisztázatlan alapkérdése és zavaró körülménye dacára velünk él az egykori Habsburg Monarchia minden oktatási régiójában, markánsan meghatározva azok közép- és felsőoktatásának arculatát. A jól sikerült, egyetemtvörténészek, egyetemi levéltárnokok, nevelés-, politikai eszme- és művelődéstörténészek kooperációjában született tanulmánykötet egyik fő tanulsága az, hogy a helyi sajátosságokat sokkal több azonosság ellensúlyozza, mint gondolnánk.

Ugrai János